

ks. Peter Caban

Szafarz zwyczajny i nadzwyczajny w posłudze sakramentu Eucharystii

Celem niniejszego, krótkiego opracowania jest przedstawienie kształtowania się posługi szafarzy Eucharystii w ciągu całej historii Kościoła do dzisiaj, biorąc również pod uwagę aktualne dokumenty Kościoła o tej problematyce. Praca ta ma być przejrzystym podsumowaniem historii oraz współczesnych reguł dotyczących zwyczajnych i nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii.

Na Słowacji istnieje wiele parafii, w których pełnią posługę zwyczajni i nadzwyczajni szafarze Eucharystii, to znaczy, że komunie świętą przyjmujemy od osoby duchownej lub wyznaczonej osoby świeckiej, która otrzymała posługę akolity.

Artykuł 8 *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*¹ stanowi, iż nadzwyczajny szafarz Eucharystii wyznaczany jest po to, by zaspokoić potrzeby wiernych przy braku dostatecznej liczby prezbiterów. Na początku warto podkreślić, że kwestia zwyczajnego i nadzwyczajnego szafarza Eucharystii jest syntezą wielorakich aspektów – liturgicznego, duszpasterskiego oraz prawnego.

Skąd pochodzi słowo nadzwyczajny szafarz Eucharystii? Na gruncie języka łacińskiego słowo „minister”² oznacza osobę wykonującą jakiś urząd w zastępstwie, która swoją funkcję sprawuje w imieniu osoby, która go do tego upoważniła³. Dziś słowo „minister” używamy, obejmując zasadniczo trzy dziedziny życia⁴: teologię, dyplomację i politykę.

Według święceń wyodrębnia się:

- *minister consecratus* – osoba konsekrowana, wyświęcona, duchowny;
- *minister non consecratus* – osoba niewyświęcona, akolita świecki.

Prawo kanoniczne rozróżnia:

¹ *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* (15 sierpnia 1997).

² *minus* – mniej; *minister* – pomocnik, służący, wspomagający, pośrednik.

³ Por. przyrostek *-iter* w znaczeniu komparatywnym.

⁴ Por. R. BRITKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, „Bulletin SSKP. Spišská Kapitula” 1999, s. 42.

– *minister ordinarius* – osoba celebrująca Eucharystię, do której należy to działanie z urzędu;

– *minister extraordinarius* – osoba niemogąca celebrować Eucharystii, nie posiadająca święceń, ale będąca nadzwyczajnym szafarzem tego sakramentu, do którego należy to działanie z konieczności albo na podstawie upoważnienia.

W aspekcie dogmatycznym mówimy o:

– *minister primarius* – pierwszorzędny celebrujący (Chrystus);

– *minister secundarius* – drugorzędny celebrujący (człowiek).

W pierwszych dwóch wiekach chrześcijaństwa normalną była praktyka udzielania komunii świętej sobie nawzajem przez osoby, które nie posiadały święceń⁵. Wiązało się to z brakiem prezbiterów i prześladowaniami. Z dzieł Tertuliana⁶ i Orygenesa⁷ można wywnioskować, że w tych czasach wierni świeccy zabierali i przechowywali Eucharystię w domu⁸.

Dzięki Tertulianowi wiemy, że komunię świętą udzielano podczas liturgii również pod postacią wina – celebrans rozdawał Ciało Chrystusa, diakon zaś podawał wiernym do spożycia Krew Pańską⁹. Justyn w swej *Apologii* podaje nam kompleksowy opis liturgii mszy świętej. Jego relacja dotyczy zwłaszcza Rzymu, chociaż jest możliwe, że dotyczy również terenów wschodnich¹⁰.

Już pierwszy powszechny sobór w Nicei w roku 325 w kanonie 18 o udzielaniu komunii świętej zakazuje diakonom udzielania jej kapłanom¹¹. Papież

⁵ Por. M. BASILIUS, *Epistula 93 ad Ceaseriam patriciam*, s. 32, 483°; CYPRIANUS, *De lapsis*, c. 26: PL 4, 486.

⁶ Por. TERTULIANUS, *Ad uxorem* 2, 1: PL 1, 1296.

⁷ Por. ORIGENES, *In Exodum* 13, 3: PG 12, 39.

⁸ Wspomina o tym Hipolit, upominając: „Omnis autem festinet ut non infidelis gustet de Eucharistia aut sorix aut animal aliud, aut nequid cadeat et perat de eo. Corpus enim est Christi edendum creditibus et non contemnendum” – por. *Traditio apostolica*, cap. 7. Pewne jest, że ten zarzut skierowany był do świeckich, którzy po obrzędach zawijali do białego płótna kilka partykuł, a Eucharystię zabierali do domu w bezpieczne miejsce. W Konstantynopolu ta tradycja była jeszcze żywa w czasach Jana Chryzostoma w V wieku – por. R. BRŹKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 45-46.

⁹ Por. TERTULIANUS, *De corona* 3: PL 2, 79-80.

¹⁰ W związku z rozdawaniem komunii świętej św. Justyn pisze: „et eorum, in quibus gratiae actae sunt, distributio fit ex communicatio unicuique praesentium, et absentibus per diaconos mittitur” – por. *Apologia* I, 67: PG 6, 430. Zadaniem diakona było więc przynosić Eucharystię ludziom nieobecny na liturgii. Również akolici mogli to czynić, lecz nie mogli rozdawać komunii podczas mszy świętej – por. *Martyrologium Usuardi monachi*: PL 124, 366; R. BRŹKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 46.

¹¹ „Provenit ad sanctum magnumque concilium, quod in quibusdam locis et civitatibus presbyteris gratiam sacrae communionis diaconi porrigant. Quod nec regula nec consuetudo permittit, ut ab his qui protestatem non habent offerendi illi qui offerunt Christi corpus accipiant” – por. CONCILIUM NICAENUM 1, can. 18: *De privilegiis presbyterorum*, [w:] *Concilium*

Gelazy I (492-496) zarządził, że diakoni mogą rozdawać komunię świętą tylko przy nieobecności papieża lub prezbiterów¹². Sobór w Kartaginie (398) uściśla, że diakoni mogą podawać komunię świętą tylko za pozwoleniem prezbitera¹³. Dokumenty soborów średniowiecznych świadczą o tym, że często pozostawiano Przenajświętszy Sakrament wiernym, zwłaszcza kobietom, do jego uczczenia. Sobór w Reims surowo krytykuje taką praktykę¹⁴. Sobory prowincjonalne w Rouen (650), Aix-la-Chappelle (816) oraz w Paryżu (829) zajęły podobne stanowisko. Sobór w Paryżu nadmieniał o tradycji, w której uroczyście ubrane kobiety rozdawały Eucharystię¹⁵.

Sobór Trydencki (1545-1563) podkreśla, że tradycyjnym sposobem udzielania Eucharystii jest ten, gdy wierni ją przyjmują od kapłanów, a kapłani udzielają jej sobie sami¹⁶.

W starym Kodeksie z roku 1917 wyodrębniano publicznego (*publicus*) oraz prywatnego (*privatus*) szafarza Eucharystii. Według tego zapisu zwyczajnym szafarzem był tylko prezbiter oraz biskup, diakona uważano za szafarza nadzwyczajnego¹⁷.

Oecumenicorum Decreta, Bologna 1991 s. 14; R. BRŦKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 46.

¹² „Diaconi sacri Corporis praerogationem sub conspectu pontificis seu presbyteri ius non habeant exercendi, nisi his absentibus“ – por. GELASIUS, *Ad Episcopos per Lucaniam*, c. 13, D 93.

¹³ „Praesente presbytero diaconus Eucharistiam Corporis Christi populo, si necessitas cogat, iussus eroget“.

¹⁴ „Peruenit ad notitiam nostram, quod quidam presbyteri in tantum paruipendant diuina misteria, ut laico aut feminae sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, et quibus prohibetur, ne sacratum ingredientur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committuntur. Quod quam sit horribile quamque detestabile, omnium religiosum amimaduere prudentia. Igitur interdictum per omnia sinodus, ne talis temeraria presumptio ulterius fiat, sed omnimodis presbyter per semetipsum infirmum communicet. Quod si aliter fecerit, gradus suo periculo subiacebit“ – cyt. za R. BRŦKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 47.

¹⁵ R. BRŦKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 47.

¹⁶ „In sacramentali autem sumptione semper in ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes se ipsos communicarent, qui mos tanquam ex traditione apostolica descendes jure ac merito retineri debet“ – por. CONCILIIUM TRIDENTINUM, *Decretum de sanctissimo Eucharistiae sacramento*, sessio XIII, cap. VIII.

¹⁷ Por. *Codex Iuris Canonici* (1917), can. 845. Komisja „de Sacramentis“ jeszcze przed reformą niższych święceń poprawiła „stary“ kanon 845 kodeksu z roku 1917: „Minister sacrae communionis determinatur: ordinarius minister est sacerdos et diaconus, extraordinarius est alius christifidelis, sive clericus sive etiam laicus, in casibus vero necessitatis pastoralis tantum et servatis loci Ordinarii praescripti“ – por. „Communicationes“ 4 (1972), s. 53. Paweł IV motu proprio *Ministeria quaedam* zdecydował, że również akolity należy zaliczyć do nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii, który może ją rozdawać zawsze, kiedy „ministri“, o których mówi kan. 845 kodeksu z 1917 roku, są nieobecni albo przeszkadza im w tym choroba, późny wiek lub obowiązki duszpasterskie. Akolici są uprawnieni do rozdawania

Sakrament Eucharystii znajduje się w kontekście dwóch działań sakramentalnych. Posługując się terminologią scholastyczną, Eucharystię możemy rozumieć jako *sacramentum in fieri* (moment konsekracji – prezbiter, biskup) i jako *sacramentum in facto esse* (jako trwały sakrament w swej istocie). Wnioskiem z tego jest dwojake rozumienie szafarza Eucharystii – pierwsze, jako osobę, która sprawuje ofiarę Chrystusa; drugie, jako osobę, która rozdaje komunię świętą.

Współcześnie wyróżniamy:

– zwyczajnego szafarza Eucharystii: może nim być diakon, prezbiter, biskup (a więc osoba duchowna);

– nadzwyczajnego szafarza Eucharystii: może nim być akolita – mężczyzna, który otrzymał taką posługę przez dekret biskupa¹⁸ lub inny nadzwyczajny szafarz rozdający zgodnie z kan. 230 (mężczyzna lub kobieta według upoważnienia).

Nazwa „akolita”¹⁹ prawdopodobnie pochodzi ze środowiska greckiego. W Nowym Testamencie uzyskała przerośnięte znaczenie „naśladować Chrystusa”. W przeszłości aż do roku 1972 akolitat był jednym z niższych stopni święceń, które papież Paweł VI przekształcił w posługi. Kodeks Prawa Kanonicznego z roku 1983 stanowi, że posługę akolity może otrzymać wyłącznie wierny płci męskiej (*vir laicus*²⁰) na bazie upoważnienia

Eucharystii w sytuacji, kiedy liczba wiernych przystępujących do komunii jest tak wielka, że liturgia za bardzo by się przedłużyła (por. nr 6).

¹⁸ 23 stycznia 1973 Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w dziele *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza mszą świętą*, 17, ustanowiła, że ogólny termin „nadzwyczajny szafarz” oznacza: (1) akolitę, (2) innego nadzwyczajnego akolitę. Ta sama kongregacja wprowadziła obrzęd jednorazowego błogosławieństwa wiernego do rozdawania komunii świętej przez biskupa lub kapłana: „Benedicat † te Dominus ad Corpus Christi fratribus tuis nunc ministrandum”.

Por. *Notitiae* č. 9, 1973, s. 167.

¹⁹ Akolitat w znaczeniu liturgicznym aż do 31 grudnia 1972 uważano za jedno z niższych święceń, które papież Paweł VI listami apostolskimi *Ministeria quaedam* (15 sierpnia 1972, AAS 64 (1972), s. 529-534) i *Ad Pascendum* (15 sierpnia 1972, AAS 64 (1972), s. 534-540) zreformował tak:

1. zniósł tonsurę i subdiakonat,
2. „niższe święcenia” przemianował na „posługi”,
3. ustanowił dwie posługi – lektorat, akolitat obejmujące niektóre funkcje, które wcześniej należały do subdiakonatu,
4. zniósł podział na „niższe święcenia” i „wyższe święcenia”.

²⁰ Ciekawe, że *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku używa łacińskiego słowa „vir” (mężczyzna) tylko dwa razy – w odniesieniu do akolitatu, który otrzymują tylko mężczyźni, oraz w kan. 1024 – w związku z kandydatami do sakramentu kapłaństwa – por. R. BRŦKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 51.

liturgicznego²¹. Z punktu widzenia duszpasterskiego akolitat jest posługą ołtarza – jest to jedno z podstawowych zadań akolity.

Zadania akolity:

– zwyczajne: asystuje diakonowi oraz celebransowi;

– nadzwyczajne: rozdaje komunię świętą²², przynosi Przenajświętszy Sakrament nie błogosławiąc²³.

Odpowiednia władza kościelna może wyznaczyć innego nadzwyczajnego szafarza (nie akolitę) zgodnie z kan. 230 § 3. W przeciwieństwie do akolity, który odnosi się wyłącznie do mężczyzn, ten rodzaj nadzwyczajnej posługi odnosi się ogólnie do wiernych – mężczyzn i kobiet, którzy mogą na bazie pełnomocnictwa rozdawać Eucharystię, jeśli brakuje zwyczajnych szafarzy tego sakramentu, według obowiązującej normy kościelno-prawnej.

Nadzwyczajny szafarz może rozdawać komunię świętą podczas celebracji liturgicznej, tylko pod warunkiem nieobecności zwyczajnych szafarzy lub w sytuacji, kiedy będą oni mieli przeszkodę²⁴.

Nadzwyczajny akolita może udzielać komunii świętej również wtedy, kiedy do komunii przystąpi „niezwykle duża liczba wiernych”, a z powodu niskiej liczby zwyczajnych szafarzy msza święta za bardzo by się przedłużyła²⁵. Akolita powinien zostać pouczony o znaczeniu Eucharystii w życiu chrześcijan, o zachowaniu rubryk, dyscypliny oraz poszanowaniu, które należy się temu sakramentowi²⁶.

Nadzwyczajni szafarze obejmują tę funkcję według regularnego układu. Podejmując decyzję o „stosownym” kandydacie do tej posługi, należy wziąć pod uwagę kolejność: lektor – seminarzysta – brat zakonny – siostra zakonna – katecheta – wierzący: mężczyzna albo kobieta. Miejscowy ordynariusz może wprowadzić zmiany kolejności²⁷. W zgromadzeniach zakonnych może tę służbę pełnić upoważniony przełożony lub przełożona.

²¹ Por. R. BRŤKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 49-52.

²² Por. *Kodeks prawa kanonicznego*, can. 910, § 1.

²³ Por. *Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 943.

²⁴ Por. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Immensae caritatis de communione sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore reddenda* (29 stycznia 1973), AAS 65 (1973), s. 264; PAPIESKA RADA DS. INTERPRETACJI TEKSTÓW PRAWNYCH, kan. 910, § 2 (1 czerwca 1988), AAS 80 (1988), s. 1373.

²⁵ Por. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Immensae caritatis de communione sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore reddenda* (29 stycznia 1973), AAS 65 (1973), s. 264; *Inaestimabile donum* (3 kwietnia 1980), AAS 72 (1980), s. 336; *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* (15 sierpnia 1997), art. 8.

²⁶ Por. *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* (15 sierpnia 1997), art. 8, § 2.

²⁷ Por. R. BRŤKO, *Mimoriadny vysluhovatel' svätého prijímania*, art. cyt., s. 49.

Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów wskazuje, by w celu uniknięcia nieporozumień unikać i zaprzestać praktyk, które pojawiły się w niektórych Kościołach partykularnych, takich jak:

– udzielanie komunii samemu sobie, jak gdyby się było koncelebransem;
– włączanie do obrzędu odnowy przyrzeczeń kapłańskich podczas mszy świętej Krzyżma w Wielki Czwartek także innych kategorii wiernych, którzy odnawiają śluby zakonne lub zostają mianowani nadzwyczajnymi szafarzami komunii świętej;

– stałe korzystanie z pomocy nadzwyczajnych szafarzy podczas mszy świętej i uzasadnianie tego dowolnie rozszerzonym pojęciem „licznego udziału wiernych”²⁸.

Dzięki aspektom, które omówiliśmy wyżej możemy lepiej zrozumieć termin oraz znaczenie nadzwyczajnego szafarza Eucharystii i jego adekwatną działalność w liturgii po reformie Vaticanum II.

Bratysława

KS. PETER CABAN

Summary

Different perceptions of the ministers of the Eucharist in history and at present

This is a short but an apt study which deals with ministers of the Eucharist. It presents to readers the historical development of Eucharistic ministers from the ancient times up to the present recalling the newest Church documents on this subject. The aim of this study is to give an exact and fitting review of the history and of the present regulations for ordinary and extraordinary ministers of the Eucharist.

²⁸ *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* (15 sierpnia 1997), art. 8, § 2.